

Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень
УДК 340.11

Войтенко Дмитро Олександрович

*кандидат філософських наук, асистент кафедри філософії
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Voitenko Dmytro

PhD in Philosophy, Assistant of the Department of Philosophy

Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: 0000-0002-5608-9230

**АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МЕТОДОЛОГІЇ ПРАВО-
КУЛЬТУРНОГО ДИСКУРСУ
AXIOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE METHODOLOGY OF
LAW-CULTURAL DISCOURSE**

Анотація. Наукові підходи до правової культури традиційно зводилися до соціального та філософського та меншою мірою до аксіологічного (ціннісного) осмислення. Пізнавальний підхід до правової культури спрямований на об'єктивне розуміння правової реальності, аксіологічний – на розпізнання найвищого морального виправдання цінності людського життя. Тому правову культуру слід розуміти, виходячи з аксіологічних критеріїв, оскільки вона пов'язана з поняттям цінностей. Вони спрямовують поведінку суб'єктів, корегують її відповідно до їх змісту, який нормативно оформлений. Правові цінності – це цінності культури, які втілені у системі суспільства, всіх його елементах – правових доктринах, нормах, актах, відносинах. Правові цінності втілені у категоріях етики, нормах моралі, грають роль критеріїв оцінки правових явищ. Ієрархія принципів, втілених у норми права, правової діяльності, актах застосування права та правотворчості не може бути осмислена

поза аксіологічною теорією. Правові цінності вказують на головні причини та формують ідеальну модель права будь-якої національної правової системи. Сприйняття правових цінностей суспільством та особистістю в ідеалі формує культуру правової поведінки. Зміст цінності має багато форм існування. Ідея конституціоналізму постулювала ціннісні установки правової науки та правотворчості, детермінувала значення правової етики як необхідного компонента діяльності інститутів влади. Ставлення до цінностей та його оцінка у суспільстві неоднозначна: від категоричної відмови до схвалення. Правова культура, її цінності виконують функції фундаменту, основі якого багатоваріантна соціальна практика модифікується правовими засобами. Цінності визначають рівень легітимності права, правової практики – законодавчої, правозастосовної, судової, контрольної, обмежуючи юридичне свавілля у діяльності інститутів влади, у приватноправовій сфері, перешкоджає негативному соціальному досвіду та неприйнятним для суспільства культурним уподобанням.

Ключові слова: правова культура, правові цінності, аксіологія, ієрархія цінностей, антикультура, правова етика.

Summary. Scientific approaches to legal culture have traditionally been reduce to social and philosophical and, to a lesser extent, to axiological (value) comprehension. The cognitive approach to legal culture aimed at an objective understanding of legal reality, while the axiological approach aimed at recognizing the highest moral justification for the value of human life. Therefore, legal culture should be understood on the basis of axiological criteria, since it is bound by the concept of values. They direct the behavior of subjects, correct it in accordance with their content, which is normatively formalized. Legal values are the values of culture that embodied in the legal system of society, all its elements – legal doctrines, norms, acts, relations. Legal values are embodied in the

categories of ethics, moral norms; they play the role of criteria for evaluating legal phenomena. The hierarchy of principles embodied in the norms of law, legal activity, acts of application of law and lawmaking cannot be comprehend outside of axiological theory. Legal values point to the main causes and form the ideal model of the law of any national legal system. The perception of legal values by society and the individual ideally forms a culture of legal behavior. The value content has many forms of existence. The idea of constitutionalism postulated the value orientations of legal science and law-making, determined the importance of legal ethics as a necessary component of the activities of government institutions. The attitude towards values and their assessment in society is ambiguous: from a categorical refusal to their approval. Legal culture, its values serve as a foundation on the basis of which a multivariate social practice is modified by legal means. Values determine the level of legitimacy of law, legal practice – legislative, law enforcement, judicial, control, limiting legal arbitrariness in the activities of government institutions, in the private legal sphere, hindering negative social experience and cultural preferences unacceptable to society.

Key words: *legal culture, legal values axiology, hierarchy of values, anti-culture, legal ethics.*

Постановка проблеми. Багатозначність концепту культури розпливчасте, свідченням чого є безліч її визначень у філософській, історичній літературі, енциклопедіях та навчальній літературі, в інших галузях наукового знання. Для наукового осмислення культури взагалі та правової, зокрема, меншою мірою був характерний аксіологічний аспект. Пізнання прагне розкриття елементів правової реальності через аналіз її зв'язків та залежностей. Аксіологічний підхід (методологія) до правової культури спрямований на пошук вищого виправдання цінності людського життя на основі сприйняття та засвоєння цінностей, які визначають

світогляд та поведінку.

Тому культура – явище, яке розуміють через аксіологічні параметри, оскільки пов'язує і цементує всі властивості культури поняттям цінності, у її соціальних та індивідуальних проєкціях. Правові цінності, втілені категорії етики, норми моралі, грають роль критеріїв оцінки правових явищ, вчинків суб'єктів права, юридичної діяльності. Вся ієрархія принципів, втілених у нормах права, правової діяльності, юридичному процесі, актах правозастосування та правотворчості не може бути осмислена поза аксіологічною теорією.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми визначення сутності, змісту, структури та функцій правової культури значною мірою вивчалися та аналізувалися в дослідженнях з позицій соціальної філософії, культурології, частково – юридичної етики, загальної теорії права [1, с. 483–486], як умова формування сучасної правової держави та фактор стабілізації сучасного суспільства [2, с. 187–189]. Сучасні виклики світу поставили проблему визначення функцій правової культури в умовах глобалізації [3, с. 233-236; 4, с. 33-36; 5, с. 3-16], її зв'язків із правовою етикою [6, с. 15-17], що розглядається як основа правової культури [7, с. 105-108]. Проблематику міцно обґрунтовано державотворчими процесами [8]. Проблемам аксіологічного спрямування присвячено праці, що розрізняють в право-культурному змісті культуру та антикультуру [9, с. 67-71], розмежовують функції правової культури та дисфункції правової антикультури [10, с. 202-206]. Аксіологічна проблематика проглядається в численних доробках, що висвітлюють питання зв'язку правової культури з забезпеченням прав і свобод громадян [11]. Правова культура традиційно висвітлюється в навчальних курсах [12; 13, с. 160-163].

Мета статті – з'ясувати особливості аксіологічного підходу в методології право-культурного дискурсу, дослідити правову культуру як багатоаспектне соціально-правове явище в правовій системі суспільства,

спроба розуміти його на підставі аксіологічних параметрів. Обґрунтувати тезу щодо неможливості сучасного наукового осмислення правової культури поза аксіологічною теорією та етикою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «культура» багатозначне, багатоаспектне, розпливчате. Сам термін «культура» один із суперечливих у соціальних науках і налічує сотні визначень.

У філософському розумінні культура – сукупність матеріальних і духовних цінностей, накопичених людством і способи їх передачі поколінням, що виражають ступінь і рівень соціального прогресу.

Наукові підходи до культури традиційно зводилися до антропологічного, соціального та філософського. Найменшою мірою – аксіологічному (ціннісному) при розпізнанні концепту культури взагалі та правової культури, зокрема.

Якщо пізнавальний підхід спрямований на об'єктивне відтворення полотна реальності через пізнання причинно-наслідкових, тимчасових та функціональних зв'язків та залежностей, то ціннісний (аксіологічний) методологічний підхід прагне розпізнати найвище виправдання людського життя, моралі, права на основі розуміння та сприйняття цінностей, що лежать в основі соціального світогляду та поведінки.

Тому культура – явище, яке розуміється через аксіологічні параметри, оскільки пов'язує і цементує всі властивості культури поняттям цінності, у її соціальних та індивідуальних проекціях. У загальнодоступному розумінні цінності – усе, що розглядається через категорії моралі, блага, добра, користі, належного, що викликають позитивне соціальне сприйняття. Вони є ціле-встановлюючими і ціле-спрямовуючими, коригуючими для суспільства і людини [14, с. 41].

Тому, відповідно, правові цінності – це не що інше, як цінності культури, які втілені у правовій системі суспільства, всіх його елементах, носіях – правових доктринах, нормах, актах, відносинах.

Правові цінності, втілені категорії етики, норми моралі, грають роль критеріїв оцінки правових явищ, вчинків суб'єктів права, юридичної діяльності. Вся ієрархія принципів, втілених у нормах права, правової діяльності, юридичному процесі, актах правозастосування та правотворчості не може бути осмислена поза аксіологічною теорією.

Правові цінності по суті ретранслюють причини та ідеальні основи права у будь-якій національній правовій сім'ї, створюють ідеальну модель права. З'ясування сенсу, сприйняття цінностей суспільством та особистістю в ідеалі формує мотивацію юридично значущої поведінки, своєрідний перехід «від права належного до правого суцього, від права ідеального до права реального» [15, с. 204].

Поняття «цінність» характеризується різноманіттям граней, аспектів і має багато форм існування.

Сама ідея сучасного конституціоналізму актуалізувала постулювання ціннісних установок на законодавчому та науковому рівні – конституційному та галузевому, детермінувала значення правової етики як необхідної складової всіх видів державно-управлінської та правоохоронної діяльності.

За формою фіксації (втілення) правові цінності - це взаємопов'язана система правових знань, теорій, доктрин, принципів, правових установок, ціннісних орієнтирів. Вони концентрують досвід поколінь, пропонуючи соціуму вибрати оптимальний шлях правового прогресу. По суті цінності як стійка складова правової культури суспільства є носіями його «генетичного коду».

Цінності – це продукти колективної діяльності людей - націй, станів, класів, суспільства, будь-яких інших соціальних груп. Це соціальна даність, і тому вона здатна виступати стосовно особистості як вимога чи норма, а суспільний ідеал – як «модель належного», «модель досконалого», якого варто прагнути. "Ідеал – це уявний образ досконалості, норма, до якої слід

прагнути як до кінцевої мети діяльності" [16, с. 153].

Будь-яка соціальна спільність (родина, релігійна громада, нація, держава, суспільство) може створювати систему своїх специфічних цінностей, які, у свою чергу, можуть бути інтегруючим фактором становлення та розвитку будь-якої соціальної групи, суспільства [17].

Жодна людина не виробляє собі якихось унікальних, у справжньому значенні індивідуальних цінностей. Набір цінностей задається духовною практикою, у процесі спільної діяльності, раціональними та ірраціональними елементами свідомості, зберігається у колективній пам'яті соціуму, передається від покоління до покоління, забезпечуючи органічну наступність генетичного зв'язку між ними. В ідеалі, зберігаючи початкові сакральні смисли, незмінені навіть у смутні часи.

Зміна типу суспільних відносин призводить, однак, і до епохальної переоцінки цінностей: абсолютно безперечне в ціннісному сенсі еволюційно витісняється, або відкидається не без участі інститутів влади, всіх елементів політичного режиму, але паростки нового суспільного устрою породжують оновлені ціннісні імперативи. Наприклад, прийняття «європейських цінностей» українським суспільством як новий зразок політичного, правового та морального укладу в процесі євроінтеграції, право-культурного запозичення, рецепції та правової уніфікації. Крюков вважає, що відповідно до ціннісних уявлень, що змінилися, в культурі займають нове місце і предметні або втілені цінності [18, с. 44].

Проте, вважаю, що на рівні суспільної свідомості ставлення до нових ціннісних імперативів та їх оцінка окремими людьми, соціальними групами, етносами неоднозначна, дефрагментована: категорична відмова та неприйняття; байдужість у тому сприйнятті; безумовне їхнє прийняття (часто на суто емоційному, «мітинговому» рівні, без критичного осмислення). Це пояснюється впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів. Відмінності у оцінках і сприйнятті нових цінностей цілком

природні і закономірні. Вони зумовлені або впливом давніх, або появою нових соціально-політичних «гравців» – носіїв альтернативних ідей, поглядів, теорій, концепцій, прихильністю національним традиціям, зміною поколінь, які нерідко скептично ставляться до колишніх домінуючих ціннісних установок. Тепер це так само відбувається в умовах моральної аномії, правового нігілізму, управлінського юридичного цинізму як у публічно-правовій, так і у приватноправовій сфері життя соціуму.

У джерелах філософської літератури зазначено, що за всієї суперечливості, неоднозначності сприйняття політичними суспільствами, етносами, загально визнаних цивілізаційних ідеалів посилюється їх значимість, поступове раціональне, правове і моральне осмислення і, як наслідок, визнання їх у світі як базових критеріїв гумо- устрою та морально-правової цивілізованості суспільств. Причина цього, вважає В.Н. Осін, у їхній історично апробованій правовій практиці, яка давно визначає оптимальний устрій співтовариств. «На концептуальному рівні існування людини з гідним гарантованим ставленням до її свободи, прав, до права в цілому, її взаємин з іншими індивідами, з суспільством, державою, серйозних заперечень не викликає» [19, с. 47].

Місце та роль системи правових цінностей полягає у виконанні нею функції міцного фундаменту, на основі якого багатоваріантна соціальна практика модифікується засобами нормативно-правового регулювання. Цінності визначають та забезпечують належний рівень легітимності права, правової практики – законодавчої, правозастосовної, судової, контрольної, обмежуючи юридичне свавілля у діяльності інститутів влади, у приватноправовій сфері, перешкоджає негативному соціальному досвіду та неприйнятним для суспільства культурним уподобанням.

Генетичний зв'язок права, правової культури та аксіології полягає в тому, що аксіологія забезпечує обґрунтування органічної єдності, морально-правової узгодженості державно-правової форми спільного життя людей та

її інших суспільних форм – моральної, національно-культурної, духовної.

Цінності стають змістовною та смисловою основою для всіх елементів правової системи, включаючи правові форми діяльності інститутів влади та громадянського суспільства, природа та функціонування яких визначено та опосередковано правом. Таким чином, право і всі інші елементи правової системи суспільства, в тому числі, правова культура, не можуть за своєю природою бути ціннісно-нейтральними. Саме система цінностей формує самодостатність права та забезпечує принцип його верховенства, який визначає зміст сучасного конституціоналізму.

Система цінностей не є незмінною в людській цивілізації і не знаходиться за межами перед-політичного та політичного простору та часу. Особливо в політично асиметричних суспільствах, де політична, правова та етична думка сформували безліч філософських та правових доктрин, які побудовані навколо системи цінностей, по суті закладаючи основи сучасної аксіології. У тому числі – правовий. Вони відбивають реальний процес динаміки смислових ціннісних складових, які змінюються залежно від конкретного етапу історичного поступу суспільства.

Система цінностей окремого індивіда (його власні, суб'єктивні цінності), їх сумарна та сутнісна сторони так само рухливі, а їх динаміка визначена комбінацією соціально значущих цінностей епохи, історичного етапу, динамікою наукового та морального пізнання, які, з одного боку, стабілізують систему основних соціальних цінностей, з іншого – постійно зазнають впливу чинників їх помітних модифікацій, обумовлених персональним досвідом особи. Щодо самостійна соціальна група, може акумулювати систему цінностей, яка є сумою цінностей, думок, установок, переваг окремих осіб.

Соціальні цінності за природою та механізмом їх походження є колективними і не мають практичного втілення інакше, як через свідомість та поведінку окремих суб'єктів – членів певного колективу. Ізольований від

суспільства індивід, неспроможна досягнути сенс загально-цивілізаційних цінностей правової системи, очевидно, через відсутність самої причини його усвідомлювати. У той самий час асоціальна особистість може зробити їх предметом аналізу, проте відчуває потреби сприймати цінності як імперативного орієнтира своєї поведінки у соціальних комунікаціях, крім «предметних», утилітарних цінностей. Сприйняття окремою людиною правової реальності, системи правових цінностей значною мірою індивідуальне.

Різноманітні соціальні взаємодії людей групи, суспільстві, втрачають правову, моральну чи релігійну нейтральність. Вони спільно приймають умови певної ціннісно-нормативної впорядкованості в особистій та груповій (суспільній) свідомості. Причому, за рівнем значущості (ієрархії) визначальних, смислостворюючих цінностей, які виконують роль ідеального зразка, духовно-ментального еталона, як критерію усвідомлення вчинків та будь-якого соціально виправданого морального чи правового вибору.

Ціннісний підхід стає критерієм віднесення до культури не будь-яку людську діяльність, а лише ту, що веде до добра.

Правова культура у вигляді є сукупність всіх позитивних компонентів правової реальності, у якій втілені досягнення правової думки та юридичної практики. До неї не можна віднести елементи правової дійсності, що суперечать прогресивно-правовому розвитку суспільства – правопорушення, будь-які форми правового нігілізму, що породжують фрагментацію правової культури та її дисфункції. Віднесення девіантної, маргінальної, конформістської поведінки суб'єктів права до правової культури – нонсенс.

У наукову літературу введено термін «правова антикультура», як антипод правової культури і є поєднанням у правосвідомості та правовій поведінці людей протилежних до правової культури елементів, «анти-

цінностей» – незнання права, або поверхневих, відомостей про нього, негативних правових установок, протиправної активності суб'єктів [20, с. 29].

Відокремлення поняття «правова антикультура» як антипода правової культури, яке охоплює юридичні поведінкові та ментальні аномалії, є методологічно виправданим.

Ціннісні орієнтації у культурі мають менше значення, ніж встановлення об'єктивних закономірностей. Руйнування ціннісних орієнтирів веде до соціальних проблем та викликів, з якими суспільство зіткнулося сьогодні: моральна аномія, криза правосвідомості та правової культури, соціальна нестабільність, корупція, дегуманізація, падіння цінності людського життя, криза довіри державної влади.

Одна з переваг аксіологічного підходу – ціннісна інтерпретація контексту правової культури – правотворчої та правозастосовної техніки, правових виборчих технологій та установчих процедур, правосуддя, демократичних та гуманістичних ідей правової освіти тощо.

У юридичній науці склався традиційний «каталог» основних правових цінностей. До них зазвичай включаються такі феномени, як свобода, справедливість, рівність, порядок, безпека, загальне благо, прогрес і т.п.

Правова культура як базовий компонент системи права будується на певній ієрархії цінностей, яка визначає напрямок для всіх елементів правової системи – правотворчості, застосування права, установчої та інших правових форм діяльності та правової поведінки суб'єктів.

Теоретичне осмислення проблеми правових цінностей великою мірою пов'язане з їхньою науково обґрунтованою класифікацією та ієрархією. Це дозволяє осмислити онтологічну сутність права, визначити місце правових цінностей інших соціальних системах.

Правові цінності, як зазначалося вище, синкретичні та динамічні, тому їх класифікація умовна.

Критеріями ієрархії правових цінностей є потреби, інтереси, цілі індивіда, нашого суспільства та держави, які вибудовують з їхньої значимості. Багато критеріїв класифікації правових цінностей в аксіології права, оскільки вони визначаються соціальними, політичними, філософськими, теоретико-правовими поглядами.

Побудова ієрархії правових цінностей, на думку М. Неновскі, спочатку відбувається у правосвідомості, потім закріплюється у законі, потім об'єктивується у правовому поведінці [21].

Вочевидь, ієрархія правових цінностей зумовлена ієрархією цінностей загально-соціальних. Цікавим у цьому сенсі є теза, захищена О.М. Бабенко: типологія різновидів ціннісних ієрархій, залежно від домінування правових цінностей. Вона передбачає ієрархії цінностей: етатистську (домінування цінності держави та зрівняльності); ліберальну (пріоритет цінності свободи); утилітарну (пріоритетне сприйняття інструментальних цінностей); рівноважну (правові цінності гармонійно взаємодіють, виступаючи у своєму формально-правовому вираженні) [22, с. 12].

На наш погляд класифікація саме правових цінностей має бути граничною ясною та лаконічною. Науково обґрунтованим може стати їх виділення, що ґрунтується на структурі права, правової системи та цінностей галузей права. При побудові ієрархії цінностей правничий та держави бажано уникати таких прикметників, як «абсолютні», «універсальні». т. до. ціннісна структура обумовлена історичним, ідеологічним, цивілізаційним контекстом. Наприклад, цінність правової держави у країнах західної та східної культури розуміється по-різному: для перших вона органічна, для других – далека на рівні менталітету [23, с. 189-199]. Такі цінності, як свобода, рівність і справедливість, на нашу думку, є загально-соціальними, а не правовими.

Таким чином, аксіологічний підхід до права, правової культури акцентує увагу на тих сторонах правової реальності, які пов'язані зі

ставленням людей до правотворчості, системи законодавства, правосуддя та всіх інших форм юридичної діяльності владних суб'єктів.

Законодавче визнання правових цінностей є першим кроком та стимулом до оформлення належного рівня та якості високої правової культури, правосвідомості, правомірної поведінки, до охорони та примноження всіх соціальних цінностей.

Висновки та перспективи. Методологія дослідження правової культури залишиться вкрай обмеженою за умов недооцінки чи ігнорування аксіологічного підходу до цього багатоаспектного феномену. Аксіологічний сектор дослідження до правової культури спрямований на вище виправдання цінності людського життя на основі сприйняття та засвоєння цінностей, які визначають світогляд та поведінку. Тому правова культура – явище, яке розуміють через аксіологічні параметри, оскільки пов'язує і цементує всі властивості культури поняттям цінностей, у їх соціальних та індивідуальних проекціях. Правові цінності втілюють категорії етики, норми моралі, грають роль критеріїв оцінки правових явищ, вчинків суб'єктів права, юридичної діяльності. Вся ієрархія принципів, втілених у нормах права, правової діяльності, юридичному процесі, актах правозастосування та правотворчості не може бути осмислена поза правокультурним дискурсом, що передбачає наукове осмислення правової культури засобами аксіологічної теорії та категорій етики.

Теоретичне осмислення проблеми правових цінностей великою мірою має бути пов'язаним з їхньою науково обґрунтованою класифікацією та усвідомленою ієрархією. Це дозволить осмислити онтологічну сутність права, правової культури, визначити місце правових цінностей в інших соціальних системах.

Література

1. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Том 3. Загальна теорія права / редкол. : Петришин О.В. та ін. ; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; Нац. юридичний ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право. С. 483–486.
2. Сальников В.П. Правовая культура как фактор стабилизации современного общества. *Вестник Нижегородского ун-та им. Н.И. Лобачевского. Серия: Право*. 2001. № 1. С. 187–189.
3. Олейников С. Процес глобалізації та функції правової культури. *Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. Харків : Право. 2013. Вип. 4 (18). С. 233-236.
4. Семенова М.В., Овсянникова А.В. Правовая культура в Европе в свете проблемы правовой глобализации : теоретико-правовой анализ. *Znanstvena misel journal*. 2021. №50. С. 33–36.
5. Яковюк І.В. Правова культура в умовах глобалізації та європейської інтеграції. Державне будівництво та місцеве самоврядування. Х., 2007. Вип. 13. С. 3–16.
6. Олейников С.Н. Генезис правовой культуры и правовая этика. *Электронный инновационный вестник. Международный периодический журнал научных трудов*. 2021. № 12. С. 15–17.
7. Oleinykov S. Legal ethics as the basis of legal culture. *Sworld-Us Conference proceedings*. 2022. (30.05). P. 105–108.
8. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні : монографія / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. Харків : Право. 2009. 352 с.
9. Скуріхін С.М. Правовая культура : ценности и антиценности. *Митна справа*. 2005. №3. С. 67–71.
10. Олейников С. Архетипи правової культури й дисфункції правової

- антикультури. *Вісник Національної юридичної академії ім. Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія.* 2012. Вип. 3(13). С. 202–206.
11. Tomyuk O., Shutaleva A., Dyachkova M., Smolina N., Novgorodtseva A. Legal Culture and Human Rights System in the Era of Globalization. *Proceedings of the International Conference on "Humanities and Social Sciences: Novations, Problems, Prospects"* (HSSNPP 2019). 2019. doi: <https://doi.org/10.2991/HSSNPP-19.2019.27>
  12. *Правова культура : навч.-метод. Посібник / Ю.М. Оборотов, С.М. Скуріхін. Одеса : Фенікс. 2016. 60 с.*
  13. *Загальна теорія права : підручник / ред. О. В. Петришин. Харків : Право. 2020. 568 с.*
  14. *Вопленко Н.Н. Правосознание и правовая культура : учеб. пособие. Волгоград, 2000.*
  15. *Бабенко А.Н. Правовая социализация как процесс освоения правовых ценностей. Государство и право. 2005. № 2.*
  16. *Яценко А.И. Целеполагание и идеалы. Киев, 1997. 153 с.*
  17. *Кузнецов А.С. Феномен ценностей в культуре и правовая аксиология. URL: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.sgu.ru%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fconf%2Ffiles%2F2020-11%2Fkuznecov_a.s.docx*
  18. *Крюков В. В. Введение в аксиологию. Учебное пособие. Новосибирск, 2001. 76 с.*
  19. *Осин В.Н. Общеизвестные социальные ценности (свобода, право, права и свободы, государство) и правовой менталитет. Вопросы философии. 2012. № 9. С. 46–55.*
  20. *Бондарев А. С. Правовая антикультура в правовом пространстве общества. Пермь, 2006. 192 с.*

21. Неновски Н. Право и ценности. М., 1987.
22. Бабенко А.Н. Правовые ценности и освоение их личностью : автореф. ... д-ра юр. наук. 12.00.01. М., 2002. 40 с.
23. Цинцадзе Н.С. Классификация и иерархия правовых ценностей в теории права. Вестник ТГУ. 2014. Вып. 2 (130). С. 189–199.

References

1. Velika ukrainska yuridichna entsiklopediya : u 20 t. Tom 3. Zagalna teoriya prava / redkol. : Petrishin O.V. ta in. ; Nats. akad. prav. nauk Ukraini; In-t derzhavi i prava im. V. M. Koretskogo ; Nats. yuridichniy un-t im. Yaroslava Mudrogo. Kharkiv : Pravo. S. 483–486. [in Ukraine].
2. Salnikov V.P. Pravovaya kultura kak faktor stabilizatsii sovremennogo obshchestva. Vestnik Nizhegorodskogo un-ta im. N.I. Lobachevskogo. Seriya: Pravo. 2001. № 1. S. 187–189. [in Russian].
3. Oleynikov S. Protses globalizatsii ta funktsii pravovoi kulturi. Visnik Natsionalnoi yuridichnoi akademii Ukraini im. Yaroslava Mudrogo. Seriya: Filosofiya, filosofiya prava, politologiya, sotsiologiya. Kharkiv : Pravo. 2013. Vip. 4 (18). S. 233-236. [in Ukraine].
4. Semenova M.V., Ovsyannikova A.V. Pravovaya kultura v Yevrope v svete problemy pravovoy globalizatsii : teoretiko-pravovoy analiz. Znanstvena misel journal. 2021. №50. S. 33–36. [in Russian].
5. Yakovyuk I.V. Pravova kultura v umovakh globalizatsii ta yevropeyskoi integratsii. Derzhavne budivnitstvo ta mistseve samovryaduvannya. Kh., 2007. Vip. 13. S. 3–16. [in Ukraine].
6. Oleynikov S.N. Genezis pravovoy kultury i pravovaya etika. Elektronnyy innovatsionnyy vestnik. Mezhdunarodnyy periodicheskiy zhurnal nauchnykh trudov. 2021. № 12. S. 15–17. [in Ukraine].
7. Oleynikov S. Legal ethics as the basis of legal culture. Sworld-Us Conference proceedings. 2022. (30.05). P. 105–108.

8. Pravosvidomist i pravova kultura yak bazovi chinniki derzhavotvorchogo protsesu v Ukraini : monografiya / L. M. Gerasina, O. G. Danilyan, O. P. Dzoban ta in. Kharkiv : Pravo. 2009. 352 s. [in Ukraine].
9. Skurikhin S.M. Pravovaya kultura : tsennosti i antitsennosti. Mitna sprava. 2005. №3. S. 67–71. [in Russian].
10. Oleynikov S. Arkhetipi pravovoi kulturi y disfunktsii pravovoi antikulturi. Visnik Natsionalnoi yuridichnoi akademii im. Yaroslava Mudrogo. Seriya: filozofiya, filozofiya prava, politologiya, sotsiologiya. 2012. Vip. 3(13). S. 202–206. [in Ukraine].
11. Tomyuk O., Shutaleva A., Dyachkova M., Smolina N., Novgorodtseva A. Legal Culture and Human Rights System in the Era of Globalization. Proceedings of the International Conference on "Humanities and Social Sciences: Novations, Problems, Prospects" (HSSNPP 2019). 2019. doi: <https://doi.org/10.2991/HSSNPP-19.2019.27>
12. Pravova kultura : navch.-metod. Posibnik / Yu.M. Oborotov, S.M. Skurikhin. Odesa : Feniks. 2016. 60 s. [in Ukraine].
13. Zagalna teoriya prava : pidruchnik / red. O. V. Petrishin. Kharkiv : Pravo. 2020. 568 s. [in Ukraine].
14. Voplenko N.N. Pravosoznanie i pravovaya kultura : ucheb. posobie. Volgograd, 2000. [in Russian].
15. Babenko A.N. Pravovaya sotsializatsiya kak protsess osvoeniya pravovykh tsennostey. Gosudarstvo i pravo. 2005. № 2. [in Russian].
16. Yatsenko A.I. Tselepolaganie i idealy. Kiev, 1997. 153 s. [in Russian].
17. Kuznetsov A.S. Fenomen tsennostey v kulture i pravovaya aksiologiya. URL:https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.sgu.ru%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fconf%2Ffiles%2F2020-11%2Fkuznecov_a.s.docx [in Russian].
18. Kryukov V. V. Vvedenie v aksiologiyu. Uchebnoe posobie. Novosibirsk, 2001. 76 s. [in Russian].

19. Osin V.N. Obshchepriznannyye sotsialnyye tsennosti (svoboda, pravo, prava i svobody, gosudarstvo) i pravovoy mentalitet. Voprosy filosofii. 2012. № 9. S. 46–55. [in Russian].
20. Bondarev A. S. Pravovaya antikulturna v pravovom prostranstve obshchestva. Perm, 2006. 192 s. [in Russian].
21. Nenovski N. Pravo i tsennosti. M., 1987. [in Russian].
22. Babenko A.N. Pravovyye tsennosti i osvoenie ikh lichnostyu : avtoref. ... d-ra yur. nauk. 12.00.01. M., 2002. 40 s. [in Russian].
23. Tsintsadze N.S. Klassifikatsiya i ierarkhiya pravovykh tsennostey v teorii prava. Vestnik TGU. 2014. Vyp. 2 (130). S. 189–199. [in Russian].